
ПРАВА НА ЧОВЕКА

РЕЧ НА ПРОФ. МАЛГОЖАТА ГЕРСДОРФ, ПРЕДСЕДАТЕЛ НА ВЪРХОВНИЯ СЪД НА РЕПУБЛИКА ПОЛША, ПРОИЗНЕСЕНА НА ОРГАНИЗИРАНАТА ОТ ФЕДЕРАЛНИЯ СЪД НА ГЕРМАНИЯ (BUNDESGERICHTSHOF) КОНФЕРЕНЦИЯ: ВЪРХОВЕНСТВОТО НА ПРАВОТО В ПОЛША: ПРОПУСНАТИ ВЪЗМОЖНОСТИ?

Карлсруе, 19–20 юли 2018 г.¹

Госпожо председател Лимперг!
Дами и господа съдии от Федералния съд!
Скъпи немски приятели!

Благодаря ви много за поканата ви за тази конференция. Считаю такова решение за повече от прост приятелски жест, жест, който заслужава да бъде уважен от елементарно благоприличие. При все това моето присъствие тук е продиктувано от други две по-дълбоки причини.

Първата е, че бих искала да изразя личното си убеждение, че днес повече от всякога ние следва да ценим немско-полската дружба в обединена Европа. Няма нищо по-важно от взаимното преоткриване и обсъждане на ценностите, които ни обединяват като граждани на Европейския съюз и като юристи.

Втората е – и този аргумент е свързан с първата причина, – че аз също така искам да споделя своите наблюдения и съображения с вас; тези съображения се отна-

¹ На английски речта може да бъде прочетена на интернет адрес: <http://www.sn.pl/aktualnosci/SiteAssets/Lists/Wydarzenia/NewForm/Wyst%C4%85pienie%20PPSN%20w%20Karlsruhe%20-%20wersja%20ang.pdf>.

сят за Полша и поляците, но струва ми се, че те не следва да се подценяват от значително по-стабилните политически държави от западната част на нашия континент, нито пък от ЕС – и надявам се, ще се заинтересувате от тях.

Съгласно чл. 2 от Конституцията на Република Полша от 1997 г. Полша е демократична правова държава, която следва принципите за социална справедливост. Това е много значима норма, която доказва, че нашият конституционен ред е близък до немската теория за *Rechtsstaat* – държава, подчинена на върховенството на правото, определено от Основния закон на Федерална република Германия. От една страна, тя функционира на всички нива в съответствие с правната процедура (формалният аспект), а от друга страна, закриля основните права на индивида (материалният аспект).

От 1990 г. идентична клауза бе част от действащата тогава конституционна разпоредба. Безброй решения на полския Конституционен съд и общите съдилища влагаха очевиден смисъл в текста ѝ през над 25-годишния период от нашето постепенно излизане от комунистическата диктатура. Как следователно се стигна дотук – ние да считаме, че има криза на върховенството на правото в Полша?

Историческият момент, в който се намира не само Европа, но и целият свят, е фундаменталната причина за настоящата ситуация в Полша. Икономическият център на света постепенно се измества на изток. Мощта на нови глобални сили се надига, както и опасността от войни в териториите около Европа – източник на нарастващ миграционен натиск. Следвоенният демократичен консенсус е разколебан.

Ръководството блесна като посредствено, ценностите са изоставени или най-малкото пренебрегнати. Най-голямо значение се придава на икономическите резултати.

Европейските общества бяха превърнати в обект, тяхната роля беше превърната в нищо повече от гласоподавателна машина. Те се почувстваха предадени или (при най-добрия сценарий) застрашени. Нищо чудно, че при такива условия на повърхността се показаха екстремни сили, враждебни към човешкото достойнство, свободата на индивида и върховенството на правото.

Полша все още е млада демокрация. Като едно от най-слабите звена в европейската мрежа от нации, тя е лакмусов тест за състоянието на целия Европейски съюз.

Бих могла да започна с дълго описание на полския исторически опит от последните 200 години, който засенчва съвременния национален спор, и все пак вярвам, че такива размисли нямат много смисъл, тъй като всяка нация носи подобни тъмни пукнатини в душата си. Въпреки това безспорно е, че най-пагубният опит – 45 години социалистическо управление – продължава да тежи на врата ни.

Движението „Солидарност“ от 80-те донесе много положителни промени. Те промениха общественото съзнание, отваряйки ни към нови интелектуални движения и

подготвяйки почвата за мирен преход към демократична система. И все пак този процес на демократизация на страната не бе придружен от съществен дебат или масова образователна кампания. На гражданите не бе показано какво е правото, как действията и защо следва да се спазва.

Тъкмо обратното: правото бе възприемано като пречка по пътя към по-плавна модернизация на държавата, като препятствие, с което не следва да се съобразяваме прекалено много, защото крайният резултат е това, което има значение: повишено богатство на държавата и гражданите.

Въвеждането в Полша на западните политически структури беше „отметнато“ като голямо и трайно постижение, повърхностно се фокусирахме върху подобрена статистика вместо върху дълбочинните структури, които неизбежно се нуждаят от дългосрочни промени.

Някои могат също така да попитат тук – и такива въпроси са били вече поставяни вече – в такъв случай тогава не беше ли грешка приемането на Полша в семейството на Европейския съюз? Абсолютно не! Полското присъствие в ЕС през последните 14 години бе огромен и като цяло позитивен урок. Сегашните обстоятелства са друг такъв урок. Разбрахме, че правовата държава не е условие, което се постига, а идеал, който неотклонно трябва да се следва.

В противен случай днешните постижения ще се превърнат в предвестник на утрешните провали. Нека не се зальгваме: nihilистичното отношение, политическият екстремизъм и антилегализмът се забелязват и в явно стабилни държави с трайна демокрация. Единствената разлика може да е в мащабите на тези феномени – и те надигат глава във времена на социална и икономическа криза, в каквата сме от първите години на XXI век. Полша и Унгария – където върховенството на правото бе открито оспорено – не са единствените държави, на които са познати подобни процеси. Всяка нация и система, всички ширини и дължини могат да отглеждат цинични игрици, „рентиери на революцията“², които, безпогрешно анализирайки слабостите на обществото и държавата, ги използват като строителни блокове в развиващата се автократия. Съдилищата – най-слабата от всички власти и пазител на индивидуалните права – винаги ще падат жертва на безмилостната политическа битка.

В заключение бих искала да споделя други две мисли с вас.

Първо, юристите не могат да мълчат в лицето на злото, споходило полската съдебна власт със законодателството, прието през последните две и половина години. Вредата е голяма, за съжаление, и не изглежда да има надежда за възстановяване в близко бъдеще.

² Ellul, J. *Autopsie de la revolution*. Paris, 1969; Pipes, R. *The Russian Revolution*. New York, 1990, p. 14.

Независимостта на Конституционния съд на Полша бе унищожена, съдебните му състави бяха манипулирани според очакванията на управляващата партия. Министърът на правосъдието е и главен прокурор. Той сега държи всички средства, което позволява реално въздействие върху съдебните заседания, в частност по наказателни дела.

Председателите на съдилища му докладват и за да се добави сол в раната, той напълни над половината от състава на Националния съдебен съвет с хора без конституционен мандат, които сега му дължат всичко. Партийната машина може да короняса или да унищожи всекиго и всички по прищевките и волята на управляващите. Върховният съд премина през чистка, прикрита с промяна в пенсионната възраст с обратна сила. Съдържанието на жизненоважно за съдебната власт законодателство се променя нестихващо със само няколко дни *vocatio legis*, без консултиране или допитване за мнение.

Какво може да стори председателят на върховната съдебна инстанция? Всичко, което ѝ е останало, са само думи. И все пак тя не може да остане „аполитична“, тъй като спазването на Конституцията се е превърнало в политически въпрос *par excellence*. Такива са полските обстоятелства днес – нека не бъдат немски утре!

На второ място, като полски съдия бих искала да използвам възможността да апелирам за повече Европа в Европа. Благодарни сме на Европейската комисия и в частност на нейния вицепрезидент Тимерманс за неговата силна подкрепа на принципа на върховенство на правото. При все това мандатът на европейските институции е много слаб, особено в случаите на авторитарни и националистични тенденции, на каквито ставаме свидетели не само на европейска територия, въпреки че, за съжаление, и на нашия континент. Добре ми е известно, че правителствата на някои държави членки (макар да вярвам, че Германия не е сред тях) показват склонността си да приемат тъй наречената съдебна реформа в Полша като вътрешен проблем, в който не следва да се месят. Въпреки това тя е приоритет, инвестиция в нашето общо бъдеще! Щом Европейският съюз и неговите членове преминават в спор за върховенството на правото, запазената марка на Съюза – зачитането на човешките и основни права – може скоро да се смали до смущаващ спомен.

Ние всички се нуждаем един от друг. Затова искам да използвам тази възможност да предложа организирането на паневропейски конгрес на юристите, в рамките на който можем да научим повече един за друг и да обсъдим бъдещето на Европа, основано на върховенството на правото. Европейският съюз продължава да е основан на силата на неговите граждани и не трябва да се оставя само на политиките. Федералният канцлер Конрад Аденауер беше формулирал фраза, която зае специално място в моето сърце: „Историята е сумарен сбор от неща, които биха могли да се избегнат“ (*Die Weltgeschichte ist auch die Summe dessen, was vermeidbar gewesen ware*).

Дами и господа! В тези трудни исторически времена ние, европейските юристи и съдии, сме натоварени с уникална отговорност. Нека не позволяваме зли популистски сили да унищожат нашата красива европейска идея. Ако се поддадем, нашите деца и внуци може никога да не ни простят. Нека станем адвокати на върховенството на правото. Това е посланието ми към немските ми приятели от съседна страна.

Благодаря ви за вниманието.

Превод от английски: Райна Георгиева-Толкингтън